

Konut Sakinlerinin Fiziksel ve Toplumsal Çevre Algılamaları: Kahramanmaraş Örneği

Yrd. Doç. Dr. Uğur YILDIRIM

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, KAHRAMANMARAŞ

Araş. Gör. Nuh ATEŞ

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, KAHRAMANMARAŞ

ÖZET

Modernleşme ve sanayileşme süreçleri kenti, her anlamda çekim merkezi haline getirmiş ve kentler ana yerleşim alanları olmuştur. Bu anlamda kompleks bir kent ortamı içerisinde yaşayan semt sakinlerinin, fiziksel ve toplumsal çevre algısı önem kazanmaktadır. Kahramanmaraş örneğinde, kentleşme ve konut politikaları sonucu olarak planlı kentleşmenin sağlanması ve kentin gelişim yönünün değiştirilmesini sağlamak amacıyla kent çeperlerinde yerleşime açılan site alanları, uygulamalı araştırmamızın kapsamı olarak belirlenmiştir. Sosyal ve ekonomik kriterlerden hareketle, söz konusu farklı konut alanlarının sosyo-ekonomik durumu (SED) belirlenmiş ve sosyo-ekonomik durumun konut sakinlerinin fiziksel ve toplumsal çevre algısını nasıl etkilediği araştırılmıştır. Hipotezimiz; "SED ile konut sakinlerinin fiziksel ve toplumsal algısı arasında doğrusal bir ilişkinin" olduğu yönündedir. Çalışma sonucundaki bulgular, hipotezimizi (büyük oranda) desteklemiştir: Üst SED'den alt SED'e doğru konut sakinlerinin fiziksel ve toplumsal algılarının olumludan olumsuz doğru değiştiği belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Semt, Fiziksel Çevre Algısı, Toplumsal Çevre Algısı, Konut Sakinliği

Residents Physical And Social Perceptions Of The Environment In Kahramanmaraş

ABSTRACT

The process of the modernization and urbanization has led cities to transform into the center of attraction in many respects. Within this context, the physical and social perception of the residents living within a very complex urban environment gains significance. This study analyzes the new Kahramanmaraş peripheral settlements areas aimed at channeling the city growth to specific directions in the context of the urban and housing policies. Based on the socio-economic criteria, first the socio-economic status of the residential areas are identified and then their effects on the physical and social perceptions of the residents are analyzed. Our hypothesis was that "there was a correlation between SES (socio-economic status) and the physical and social perceptions of the residents." The findings showed that in general our hypothesis was consistent with the results, but a minor exception: there was a change in the negative direction in the physical and social perception of the residents as SES declined.

Keywords: Neighbourhood, Housing Environment, Residents' Physical Satisfaction, Residents' Social Satisfaction

Giriş

Kentleşme dar anlamda, kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasını anlatır. Kentsel nüfus, doğumlarla ölümler arasındaki farkın birinciler lehine olması sonucunda ve aynı zamanda köylerden ve kasabalardan gelen göçlerle artar. Kentleşmenin ekonomik, toplumsal ve siyasal boyutlarını da hesaba katan, geniş anlamdaki tanımı ise şöyle verilebilir; Sanayileşmeye ve

ekonomik gelişmeye koşturarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında, artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma doğuran, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi sürecidir (Keleş, 2002: 21).

Kentleşme, kapitalistleşme ve modernleşme süreçleri, kentsel alanlarda yapısal dönüşümleri ortaya çıkarırken, aynı zamanda konut alanlarının ve sakinlerinin fiziksel ve toplumsal çevre algısını da değişime uğratmaktadır. Kişilerin barınma ihtiyaçlarını karşılayan konut, toplum hayatının ekonomik ve sosyal bakımdan en önemli unsurlarından biridir. Konut aile hayatının merkezi olarak hayatı doğrudan etkilemektedir. Bu bağlamda, konut ihtiyacının karşılanması sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmeyi etkilemektedir (Toprak, 1988 : 58).

İnsanın biyolojik, psiko-sosyal ve kültürel gereksinimlerini karşılaması gereken konutun nitelik sorununu konut birimi ve onun çevresinin niteliği olarak irdelemek gerekir. Bu açıdan bakıldığında nitelikli bir konut çevresi güvenli, sağlıklı, konforlu, kullanışlı, bakımlı ve anlamlı olduğu kadar enerji ve çevreye duyarlı olmak zorundadır (DPT, 1996 : 122-123). Kişilerin yaşam koşullarıyla ilgili beklentilerin arttığı günümüzde, yaşam çevresiyle ilgili standartların da hızla yükselmesi gerekmektedir. Bu bağlamda konutu çevresinden kopuk ve sadece barınak olarak ele almak artık olanaksızdır (İmamoğlu-İmamoğlu, 1996 : 96).

Kentin işyerleri ile konut alanları arasında yapılabilecek en belirgin ayırım, birincilerin üretim, ikincilerin ise tüketim süreçlerine ilişkin olmalıdır. Kentin işyerleri, ekonomik anlamda üretim süreçlerinin ve sosyolojik anlamda ikincil grup ilişkilerinin yaşandığı yerler iken, konut çevreleri tüketim süreçlerinin ve birincil grup ilişkilerinin yaşandığı mekanlardır. Bu bağlamda, insanların iş dışı gündelik yaşamlarının önemli bir bölümünün geçtiği, kentin ayırt edici bir parçasını oluşturan konut alanları, yalnızca barınma ihtiyacını karşılayan bina dokularına ya da fiziksel mekanlara indirgenemez. Konut alanlarının fiziksel olduğu kadar, sosyal ve kültürel ayırt edicilikleri ve anlamları da vardır.

Diğer bir deyişle, konut alanları hem belli fiziksel hem de sakinlerinin sosyal ilişkilerinin yaşandığı, kendilerine özgü sosyo-kültürel dokuları olan yerleşim yerleridir. Konut dokusunun fiziksel niteliği ve sosyal karakteristikleri açısından yaklaştığımızda, fiziksel ve sosyal dokunun bir farklılaşma içinde olduğu, bu farklılaşmanın rastlantısal bir şekilde dağılım göstermediği, belli özelliklere göre yığılmaların ve kümelenmelerin gerçekleştiği, her bir dokunun/alanın kendi içinde fiziksel ve sosyal olarak benzeşim göstererek diğerlerinden ayrıldığı söylenebilir (Demir, 1998:10-17).

Kentlerin fiziki çevre yapısı, ülkelerin kültürel tarihini, ekonomik gelişmişlik düzeyini olduğu kadar, toplumsal ve sosyal psikolojik özelliklerini de yansıtır (İmamoğlu-İmamoğlu, 1996: 1). Fiziksel çevre her hangi bir konut alanındaki sosyal çevrenin oluşumuna da önemli katkılarda bulunur.

Konut sakinlerinin fiziksel ve toplumsal çevre algısının araştırılmasında önemli kavramlaştırmalardan biri de yaşam kalitesidir. Yaşam kalitesi, gelir düzeyleri, kültürleri, ahlakları veya iradeleri göz önünde bulundurulmaksızın

insanların fiziksel ve sosyal çevrelerinde sağlık ve refah içinde öncelikle yaşamları için gerekli olan temel gereksinimlerinin karşılanması ve daha sonra ise ruhsal ve sosyal gelişimlerinin sağlanması ile ilgilidir. Yaşam kalitesine ulaşılmasında hedef, sağlık, gelir, güvenlik gibi sosyal çevre dışında iklim, kirlilik ve rekreasyon gibi farklı boyutları kapsayan fiziksel çevreyi de içine alan geniş bir yaklaşımı içermelidir (Avcıoğlu, 2002: 30-36).

Toplu konut alanlarının fiziksel çevresini oluşturan yapı ve açık alanların dokusu, yapıların büyüklük, yükseklik ve yoğunlukları, alan içindeki yaya ve araç trafiği ilişkisi sistemi, sosyal altyapı alan ve tesislerine erişebilirlik, toplu taşıma, çöp toplama, su, elektrik ve kanalizasyon gibi altyapı hizmetleri ve düzeyleri, işyerlerine uzaklık, telekomünikasyon olanakları, o yaşam alanının çevresinin niteliksel ve niceliksel yanlarını ortaya koyar (Altaban, 1996 : 38).

Konut alanları fiziksel özelliklerine, çevre ve konut kalitelerine, sakinlerin sosyo-ekonomik konumlarına göre farklılaşmaktadır. Konut alanları arasındaki farklılaşmayı gerek fiziksel, gerekse toplumsal açıdan değerlendirebilmek için çeşitli ölçme teknikleri geliştirilmiştir. Ölçme teknikleri yardımıyla, amaca göre çeşitli nesnel ölçütler (gelir, meslek, eğitim, kentsel hizmetlerden yararlanma, çevre kalitesi ve kimi diğer toplumsal özellikler) kullanılarak, konut alanları karşılaştırılabilmektedir. Bu çalışmalar, genellikle araştırmacıların kullandıkları nesnel ölçütler temel alınarak gerçekleştirilmektedir. Ancak, kimi araştırmacıların da ifade ettikleri gibi, nesnel durumlar yanında, konut sakinlerinin kendi algısal değerlendirmelerini de dikkate almak gereklidir. Örneğin, çevresel algı araştırmaları yalnızca araştırmacının değil, sakinlerin de değerlendirmelerini sunmaktadır (Demir, 1999 : 54-55).

Kahramanmaraş, sosyo-ekonomik anlamda üst, orta ve alt gelir dilimlerine karşılık gelen üç konut sınıfına bölünmüş durumdadır. Bu gruplar, demografik özellikler, konut tipi, yaşam biçimi, komşuluk ilişkileri, kent kültürü, tüketim kalıpları, kentsel mekan ve kent toplumuna ilişkin farklılıklarına bakılarak, birbirinden ayırt edilebilir (Ayata ve Ayata, 1996: 7-8). Değişimin yeni bir boyutu ise son yıllarda kent merkezine uzak konut alanlarının yaygınlaşması ve bu durumun yol açtığı yeni konut çevresi ilişkileridir. Bir başka ifade ile farklı gelir grupları için kentlerin dışında yüksek katlı binaların yapılması farklı sosyal geçmişleri ve farklı sınıflara ait olanlar için yakın komşuluğun oluşumuna katkıda bulunur (Helvacıoğlu, 2000 : 334). Alttaki bir sosyo-ekonomik grubun bir üsttekini örnek almasının güçlü bir eğilim olduğu göz önünde tutulduğunda, konut tercihlerinin, önce yoksulların apartmanlara kayması, sonra orta sınıfların yeni uydu kentlere yönelmesi, kültür ve yaşam biçimi alanlarında buna paralel değişimler olabileceği tahmin edilebilir.

Türkiye’de büyük kentler son dönemde giderek nüfusu artmış, yerleşim sınırları alabildiğine genişlemiş, fiziksel-sosyal yapısıyla farklılaşmış ve çeşitlenmiş konuma gelmişlerdir. Farklılaşma ve çeşitlenme, bina dokuları, konut çevreleri gibi fiziksel yapıda ve tabakalaşma/sınıflaşma, sosyo-kültürel çeşitlenme gibi sosyal yapıda kendini göstermekte ve bir anlamda, kentler mozaik görünümü sergilemektedir. Bu farklılaşma ve çeşitlenmenin mekansal ya da toplumsal

düzeyde, artık “modern ve geleneksel kesim”, “düzenli ve düzensiz konut alanları”, gecekondular ve apartman bölgeleri”, “eski ve yeni kentliler” vb. gibi ikili modellerle açıklanamayacağı açıktır. Ne var ki bu ikili modellere karşı alternatif olarak getirilebilecek çoklu modellerin boyutlarının neler olduğu, neler içerdiği, nasıl kavramlaştırılabileceği konusundaki araştırmalar ve yaklaşımlar yetersizdir. Artık kentin farklı kesimlerine ait farklı yaşam biçimlerinden söz edilebilir. Dolayısıyla büyük kentler tek bir kentlilikten ziyade pek çok kentlilik kültürünün yaşandığı mekanlar haline gelmiştir (Demir, 1998:38).

Farklı yaşam biçimleri kentsel alanda bir ayrışmayı ve eşitsizliği de dile getirir. Ayrışmanın en belirgin göstergesi insanların iş dışı gündelik yaşamlarının önemli bir kısmını geçirdikleri konut çevrelerinde, diğer bir deyişle oturdukları mahallelerde gözlenir. Konut alanları ve bu alanda gerçekleşen sosyal doku ve ilişkiler, kendi içlerinde benzeşme eğilimleri gösterse de, kentsel alan içinde tedrici ya da keskin geçişlerle birbirinden farklılaşan, konut çevreleri biçiminde yayılmışlardır. Kent içinde farklı fiziksel dokularda oturan, farklı sınıflara mensup, farklı kültürel deneyimleri yaşayan sosyal kesimler oluşmuştur. Bu durumda, kentsel farklılaşma ve çeşitlenme süreci içinde, konut çevreleri temelinde söz konusu farklılaşma ve çeşitlenmenin sosyo-ekonomik ve kültürel boyutlarının neler olduğu, konut çevreleri ile ilişkili olarak ne tür yaşam biçimlerinden söz edilebileceği çalışmanın sorunsalı olarak belirlenmiştir. Çalışmamızda Güvenç ve Işık'ın (1996: 6-60) İstanbul'un “sosyo-ekonomik haritasını” çıkarmaya çalıştıkları çalışmalarından, K.Maraş'ta konut çevrelerinin sosyo-ekonomik düzeylerinin belirlenmesi anlamında yararlanılmış ancak sosyo-ekonomik haritanın ötesinde konut sakinlerinin algılarının belirlenmesine öncelik verilmiştir.

Bu araştırmanın amacı, farklı fiziksel ve sosyo-ekonomik dokulara ait konut sakinlerinin çevresel algılarını (“neighbourhood”, “housing environment”) incelemek ve karşılaştırmaktır. Konut sakinlerinin konut tatmini, konut koşullarına ve güvenliğine aynı zamanda da semt tatminine (neighbourhood satisfaction) bağlıdır. İç içe geçmiş bu ilişkide konut sakinlerinin konut tatmini, semt tatminine bağlıdır (Basolo ve Strong, 2002: 1-3). Kahramanmaraş'ın farklı fiziksel ve sosyo-ekonomik dokularından seçilen konut çevrelerinde yapılan alan araştırmasından elde edilen verilerin analiziyle, kent sakinlerinin kendi fiziksel ve toplumsal çevrelerini nasıl algıladıkları araştırılmaya çalışılmıştır.

I. Kahramanmaraş'ta Konut Alanları

76 mahalleden oluşan Kahramanmaraş'ın en eski mahalleleri Ulu Cami ve Kale çevresindedir. Bu mahallelerden Ekmekçi, Fevzipaşa, Kurtuluş ve Turan Mahalleleri'nde sokaklar dar ve konutlar eski yapılardan oluşmaktadır. Taştan yapılmış tarihi konutlar Turan ve Divanlı mahallelerinde toplanmıştır. 1978 yılında yeni imar planı ile kentin batısındaki eski Göksun-Kayseri karayolu yerleşime açılmış, Şekerdere yolunun 1980 yılında açılması ile Fatih, Karamanlı ve Yunus Emre Mahalleleri hızla yapılaşmaya başlamıştır. Kentin doğusundaki Sütçü İmam, Aslanbey, Dulkadiroğlu, Namık Kemal, Yavuz Selim ve Mehmet

Akif Mahalleleri'nde de yerleşme hızla gelişmektedir (Gürbüz, 2001: 114). Kahramanmaraş yerleşim alanları incelendiğinde, kentsel yerleşimin lineer (doğrusal) şekilde ilerleyen bir formda olduğu görülmektedir.

Ülkemizde nüfus artışı ve kentleşme, özellikle büyük kentlerimizde, konut sorununu 1950'li yıllardan bu yana hep gündemde tutmuştur. 'Yap-sat' düzeni ve gecekondu yoluyla konut üretmenin soruna çözüm olamayacağı düşüncesiyle, 1960'lı yıllardan sonra kooperatifleşme ve toplu konut yolları denenmiştir. Özel sektör ve yerel yönetimler tarafından başlatılan toplu konut uygulamaları, 1980'li yıllarda çıkarılan yasalarla kurumsallaştırılmıştır. Toplu konut üretim süreci ile Türkiye'nin birçok yerinde çok sayıda konut yapılmış, yeni yerleşimler oluşturulmuştur (İmamoğlu ve İmamoğlu, 1996:6-11).

Kahramanmaraş özelinde toplu konut üretimi, 1980'li yıllarda gerçekleşen sanayileşme ve kentleşmeye paralel olarak yoğunlaşmıştır. Kahramanmaraş'ın sanayileşmesinin yoğun olarak gerçekleştiği dönem olan 1980'li yıllar ve sonrası, aynı zamanda Kahramanmaraş merkezinin bir çekim alanı olmasını sağlamış, hızlı bir göç ve kentleşme sürecini beraberinde getirmiştir. Bu dönemde kentleşmenin yönünün değiştirilmesi amacı da güdülenerek, kentin Göksun-Kayseri yolundaki Serinkent, Etikent ve Binevler bölgeleri yerleşime açılmıştır. Kentleşmenin yönünün batıya kaydırılması, belediye imar planı ve yıllık programında yer almış ve aşamalar halinde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Kentin batı yönünün yerleşime açılması ve özendirilmesinin nedenleri; ucuz arsanın varlığı, üniversitenin yeni kampus alanı, emniyet çevik kuvvet birimi ve jandarma alay komutanlığı gibi kamu kurumlarının bu bölgede konumlandırılması, jeolojik olarak depreme dayanaklı mekan olması gibi olgularla açıklanabilir. Ancak daha sonra kentleşmenin doğuya kaydırılması (Doğukent konut alanı) ayrıntılı bir planlama ile gerçekleştirilmemiş, gerekli konut alanı gereksiniminin karşılanması amacıyla, söz konusu alanda toplu konut uygulaması gerçekleştirilmiştir. Toplu konut üretimi, çalışmamızın kapsamına giren Binevler, Etikent ve Serinkent'te kooperatifler aracılığıyla, Doğukent'te belediye tarafından gerçekleştirilmiştir. Söz konusu bölgelerin yerleşime açılmasıyla konut gereksinimi karşılanmış ve kentleşmenin yönünün batıya kaydırılması hedefi büyük oranda gerçekleştirilmiştir. 1980'li yılların sonlarından itibaren konut alanları içindeki payı giderek artan toplu konut uygulamalarının, kent makroformunun değişimini sağladığı (Tuna vd., 1996:35), Kahramanmaraş örneğinde de açıkça gözlemlenmektedir.

II. Konut Alanlarında Farklılaşma

Bu çalışmada, konut alanının daha ayırt edici parçası olarak kullanılan "konut çevresi", hemen hemen aynı özellikleri gösteren, birbirine benzer insanların kümelendiği, coğrafi ve toplumsal çevre anlamında tanımlanmıştır. Birbirine benzer özellikler gösteren bir topluluk, kentsel alan içinde belli bir mekanı paylaşmakta ve diğer mekanlardan/topluluklardan farklılaşmaktadır. Bu anlamda konut çevresi, konut dokusunun ya da toplumsal dokunun belli bir

homojenliğe ulaşarak diğerlerinden ayrılması/ayırt edilmesidir (Galster, 1986: 242-263). Kentin ayırt edici bir parçası olarak konut çevresi/komşuluk birimi, konut dokusunun otoyol, demiryolu, park nehir gibi doğal sınırlarla ve/veya belli tip konut dokusuyla ya da toplumsal dokunun belli bir homojenlik sağlayarak diğerlerinden ayırt edilmesidir. Diğer bir deyişle, bu homojenlik bina dokusunun fiziksel öğeleri ya da sakinlerin sınıfsal ve diğer toplumsal özellikleriyle kendisini gösterir. Örneğin Türkiye kentlerinde genellikle konut dokuları fiziksel olarak, geleneksel konut dokusu, bitişik-düzen apartman, siteler ve gecekondular alanları biçiminde ayrılmıştır. Ancak bunların da kendi içlerinde, çevre ve konut standardı açısından ve toplumsal özelliklere bağlı olarak, çeşitli sosyo-ekonomik ve kültürel dokular açısından farklılıklar taşıdığı söylenebilir (Demir, 1998:12). Kentsel mekanların ve toplulukların farklılaşmasında eşitsizlik söz konusu olduğunda, ayrışma durumu (segregasyon) ortaya çıkar. Türkiye kentlerinde genellikle, konut dokuları fiziksel olarak geleneksel konut dokusu, bitişik-düzen apartman, kent içi ve uydu kent siteleri ile gecekondular alanları biçiminde ayrılmıştır. Ancak bunların da kendi içlerinde, çevre ve konut standardı açısından ve toplumsal olarak, çeşitli sosyo-ekonomik ve kültürel doku farklılıkları taşıdıkları söylenebilir. Kahramanmaraş örneği, fiziksel özellikleri, çevre ve konut kaliteleri ve sakinlerin sosyo-ekonomik konumlarına göre geleneksel konut dokusuna, Tekke ve Kayabaşı Mahalleleri; bitişik-düzen apartmana Bahçelievler Semtini, kent içi ve uydu kent sitelere Binevler ve Doğukent semtleri, gecekondular alanına ise Devlet Hastanesi çevresi, Şeyh Şamil Mahallesi ve Dulkadiroğlu Mahallesi örnek olarak verilebilir.

Gecekondular, bayındırlık ve yapı kurallarına aykırı olarak, gerçek ya da tüzel, kamusal ve özel kişilerin toprakları üzerine, toprak iyesinin isteği ve bilgisi dışında izinsiz olarak yapılan, barınma gereksinimleri devletçe ve kent yönetimlerince karşılanamayan, yoksul ya da dar gelirli ailelerin yaşadığı barınak türü (Keleş, 1998: 53) olarak tanımlanmaktadır. Bir başka tanıma göre gecekondular, imar yasalarına aykırı olarak, çoğu zaman ilkel, denetimsiz ve sağlık koşullarından da yoksun olarak, acele yapılmış konutlara verilen isimdir. 1966 tarihli Gecekondular Yasası'ndaki gecekondular tanımı ise, "imar ve yapı yasalarına aykırı olarak, başkalarına ait arsa ve araziler üzerinde ve arsa sahibinin rızası olmaksızın yapılmış yapı"dır. Ancak, Kahramanmaraş'ta literatürde tartışılan gecekondular yerleşiminden daha çok izinsiz, ruhsatsız ve konutların fiziksel durumlarının kalitesiz olduğu bir yapılanma, yani kaçak yapılaşma olgusu gözlenmektedir. Diğer bir deyişle Kahramanmaraş için gecekondular, çoğunlukla kamu ve özel kişilerin arazileri üzerine yapılmış konutlar değil, konut sakininin kendi arazisi üzerine sağlık koşullarından ve konut kalitesinden yoksun olarak inşa edilmiş, ruhsatsız konut biçimi olarak varlık göstermektedir.

Kent içindeki konut alanları durağan değil değişme halindedir. Kentlerin büyümesi ile birlikte yeni konut alanları oluşmakta, eski konut alanları da dönüşüme uğramaktadır. Yeni kurulan konut alanlarına yeni toplumsal kesimlerin yerleşmesi söz konusu olduğu gibi, eski konut alanlarının da toplumsal ve fiziksel dokusu bu süreç içinde değişime uğramaktadır. Kentlerde konut alanlarının

oluşumuna ilişkin olarak, gecekondulaşma, apartmanlaşma ve banliyöleşme olmak üzere üç ayırt edici fiziksel-sosyal süreçten söz edilebilir. Kahramanmaraş'ta bu süreçlerden apartmanlaşma ve düşük yoğunlukta gecekondulaşma gözlenebilmektedir.

Kentleşme ve modernleşme süreçleri ile kentin “geleneksel” ya da “eski konut dokusu” olarak tanımlayabileceğimiz çekirdek konut alanı yetersiz kalınca, yukarıda belirtilen süreçlerle birlikte, yeni konut alanlarının oluşturulması zorunlu hale gelmiştir. Türkiye 1950’ler sonrasında hızlı bir kentleşme sürecine girmiştir. Ülkemizde metropoliten alanlarda 1950’lerde gerçekleşen hızlı kentleşme, Kahramanmaraş’ta 1980’li yıllarda gerçekleşmiştir. Özal Dönemi’nin ekonomik hareketlilik ve teşviklerinden ciddi oranda yararlanan Kahramanmaraş, bu yıllarda sanayileşme atılımında bulunmuş, bu da hızlı bir kentleşme ortamına neden olmuştur. Bu yıllardan itibaren, kırdan kente göç yoluyla kentlerin nüfusu hızla artmaya başlamıştır. Kırdan kente göç edenler kentin içindeki konut stokunun yetersiz ve pahalı olması nedeniyle, kentin kenarlarına yerleşerek gecekondu bölgeleri oluşturmuşlardır. Kahramanmaraş’ta ise bu olgu genellikle yasal olmayan, düzensiz ve konut standardı düşük kaçak yapılaşma olarak ortaya çıkmıştır. Süreç içinde gecekondu bölgelerinde de konut kalitesinin artması yönünde bir farklılaşma ve çeşitlenme gözlenmektedir.

Apartman bölgeleri ise çeşitli süreçlerle oluşmuştur. Türkiye kentlerinin tipik apartman mekanları, bir sokağın iki yanında çok katlı konutların yan yana (bitişik düzen halinde) gelmesiyle oluşmuşlardır. Apartman bölgelerinin gelişimi, ya eski konut dokusunun yıkılması, ya da kentin gelişimine koşut olarak, boş alanlar üzerinde ya da eski gecekondu alanları üzerinde gerçekleşmiştir. Çevre ya da konut standartlarına göre farklılaşan apartman alanları, genellikle toplumun orta ve orta alt kesimlerini barındırmaktadır.

Banliyöleşme en genel anlamda, kent içinde yoğunlaşan nüfusun ve faaliyetlerin kentin kenar alanlarına yerleşmesidir. Bu süreçle birlikte, kentin yakın alanlarında yeni yerleşim demetleri oluşmakta ve bunlar banliyö olarak adlandırılmaktadır. Konut banliyöleri ise daha çok “uydu kent” olarak adlandırılmaktadır. Uydu kent, kimi temel gereksinimlerin karşılanmasına yönelik ticari faaliyetlere sahip olmasına karşın, konut alanları ağırlıklıdır. Uydu kentlerde apartman tipi konutlar olsa bile, özellikleri, kent içindeki bitişik-düzen apartman mahallelerinden farklı olarak, seyrek nüfusu barındırmaları ve yatakhane siteleri biçiminde planlanmış olmalarıdır. Toplu konut yerleşmelerinde, “site”nin daha homojen bir yerleşme birimi olduğu söylenebilir (Demir, 1996:163-177). Kahramanmaraş’ın kentleşme yapısı incelendiğinde literatürdeki gecekondu kavramında olduğu gibi banliyö kavramında da farklılıklar gözlenmektedir. Kahramanmaraş’ta “banliyö”den daha çok konut banliyöleri olarak adlandırılabilir “uydu kentler” mevcuttur. Kahramanmaraş’taki uydu kentleri yatakhane biçiminde kullanılan konut alanları olarak göremeyeceğimiz için, banliyö yerine uydu kent ve site kavramlaştırılmalarının kullanılması daha uygun olacaktır.

III. Yöntem

Kent sosyolojisinde konut alanlarının karşılaştırılmasına yönelik, zengin bir literatür vardır. Değişik araştırmalarda ortaya konduğu gibi, konut alanları fiziksel, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel özellikleri ortaya konularak karşılaştırılmakta, çeşitli ölçütlere göre sınıflandırılarak/sıralanarak sosyo-ekonomik ve sosyo kültürel haritalar hazırlanmaktadır. Chicago Okulu'nun "arazi kullanım biçimleri" ile başlayan çalışmaları daha sonraları "toplumsal alan incelemesi" ve "faktörlü ekoloji" gibi daha karmaşık araştırma teknikleriyle sürdürülmüştür. Genellikle sosyo-ekonomik durum, aile yapısı ve etnik köken gibi değişkenleri kullanarak, kent içindeki konut alanlarını karşılaştıran ve sıralayan bu araştırma teknikleri, çoğunlukla nüfus sayım verilerine, daha az bir kısmı doğrudan alan araştırmalarına dayanmakta, sakinlerin davranışları, tutumları, duyguları, algıları ve söylemlerine ise yer vermemektedir. Son dönemlerde sosyoloji, antropoloji ve sosyal psikolojideki gelişmelerden hareketle algısal, duygusal (sentiment), simgesel, bilişsel (cognitive) öğelere ağırlık veren alan araştırmaları gerçekleştirilmiş, bu araştırmalar ışığında yeni farklılaşma ve sosyo-kültürel haritalama teknikleri geliştirilmiştir (Hummon, 1992: 253-258). Türkiye'de büyük kent düzeyinde, konut alanlarının karşılaştırılmasına yönelik alan araştırmalarının maliyeti fazla olmasından dolayı, gerçekleştirilen çalışmalar seçmeci bir özellik taşımış, genellikle kentin tüm alanları yerine kimi kesitleri ele alınıp araştırılmıştır. Örneğin, Demir'in "Kentsel Farklılaşma ve Kimlik: Ankara'da Konut Çevreleri Üzerine Bir Araştırma" isimli doktora tezi, Ankara kent ölçeğinde, seçilen konut çevrelerinin kentsel farklılaşma ve kent kimliği üzerine incelemelerde bulunmuştur. Araştırma için seçilen konut alanlarında anket uygulaması yapılmış, elde edilen veriler Tukey-Kramer Testi ile değerlendirilmiştir. Yine Demir'in, "Konut Sakinlerinin Fiziksel ve Toplumsal Çevre Algısı", isimli makalesi, Ankara kentinde konut sakinlerinin fiziksel ve toplumsal çevre algılarını ölçmeye dönük bir alan araştırmasıdır ve seçilen konut alanlarında anket uygulaması yolu ile gerçekleştirilmiştir. Türkoğlu, İstanbul'da konut çevrelerinde konut sakinlerinin kentsel çevre algısı üzerine çalışmıştır.

Bu çalışmada, Demir'in ve Türkoğlu'nun Ankara ve İstanbul kent alanlarında konut sakinlerinin kentsel çevre algısı üzerine yaptıkları çalışmalar, Kahramanmaraş kent ölçeğinde gerçekleştirilmiştir. Soru kağıdının hazırlanmasında Geray'ın gerçekleştirdiği uygulamalı çalışmasından da yararlanılmıştır (Geray, tarih yok: 4-16.) . Böylece kentleşmenin önemli aktörlerinden konut sakinlerinin, Kahramanmaraş'ta kentleşme ve kentsel çevre algılarına nasıl baktıkları ortaya konmaya çalışılmıştır. Soru kağıdı araştırmanın amaçlarına ve hipotezlerine uygun olarak, daha önceki araştırmalardan da yararlanılıp, araştırmacılar tarafından hazırlanan 62 sorudan oluşmaktadır. Soru kağıdında birinci bölümde kişisel bilgileri saptayıcı sorular vardır. İkinci bölümde konut alanlarının kentleşme bağlamında değerlendirilmesini sağlayacak sorulara yer verilmiştir. Üçüncü bölümdeki sorular daire-sitenin özelliklerini saptayıcı sorulardan oluşmaktadır. Konut sakinlerinin fiziksel algılarının ölçülmesinde kullanılan altyapı ve çevreye yönelik sorular dördüncü bölümü oluşturmaktadır.

Beşinci bölüm sitede, konut çevresinde sosyal yaşama yönelik soruları kapsamaktadır.

Bu çalışma, kentin konut alanlarının bütünü yerine, eski konut dokusunu ve kentleşmenin yapısını ve yönünü değiştiren “uydu kent”, “site” özelliğindeki dört ana yerleşim birimlerinden toplanan bilgilere dayanmaktadır. Alan araştırmasına dayalı çalışma, “konut alanları arasında fiziksel ve toplumsal farklılaşma olduğu” varsayımından hareketle, “konut sakinleri arasında algı farklılaşması da olacağı; üst sosyo-ekonomik durum (SED) alanlarında daha olumlu, alt SED konut alanlarında daha olumsuz çevre algısına rastlanacağı” hipotezi üzerine kuruludur. SED’in belirlenmesinde soru kağıdında bulunan gelir, eğitim, meslek, konut özellikleri gibi konut sakininin ve konutun özellikleri kullanılmıştır.

Ancak çalışmanın bazı sınırlılıkları da bulunmaktadır. Öncelikle konut sakinlerinin fiziksel ve toplumsal çevre algılamaları yalnızca sosyo-ekonomik düzey (SED) değişkeniyle ölçülmüştür. Araştırmaya katılabilecek cinsiyet, aile yapısı, yerleşimsel köken gibi diğer değişkenler araştırmacının gözlemleri ve anket sorularına verilen yanıtlar ışığında anlamlılık derecesinin düşük olması nedeniyle araştırmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Ancak anket sonuçlarının değerlendirilmesinde çevre algılaması üzerine önemli derecede etki etmiş değişkenlere yer verilmiştir. Anket uygulaması yalnızca 4 farklı konut alanında uygulanmıştır. Konut alanı seçiminde, Kahramanmaraş kent sakinlerinin çevre algısını temsil edebilmesine çalışılmıştır. Araştırmanın bir diğer sınırlılığı ise konut sakinlerinin algısını belirten üst, orta ve alt olumlu-olumsuz algı düzey aralıkları sabit olarak belirlenmemiştir. Her alt algı yüzdeleri için konut alanları kendi aralarında değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Araştırmada, önce Kahramanmaraş kenti üzerinde yapılmış olan ve beşeri coğrafya perspektifinden Kahramanmaraş kent yerleşimi hakkında bilgiler veren “Kahramanmaraş Merkez İlçenin Beşeri ve İktisadi Coğrafyası” çalışması (Gürbüz, 2001), araştırma ve diğer yazılar, mevcut literatür, dokümanlar ve araştırmacıların kendi gözlemlerinden yola çıkılıp, eski konut dokusunu ve kentleşmenin yapısını ve yönünü değiştiren “uydu kent”, “site” niteliğindeki dört ana yerleşim birimi seçilmiştir. Örneklemin seçilmesinde konut alanlarının fiziksel çevre özellikleri ve sosyo-ekonomik özellikleri dikkate alınmıştır. Böylece sosyo-ekonomik tabakalaşmanın ve konut çevresinin fiziksel durumlarına göre Binevler, Etikent, Serinkent, Doğukent olmak üzere toplam dört semt/konut çevresi seçilmiştir.

Araştırmamızın ikinci aşamasında, seçilen konut alanları uydu kent/site olduğundan, bu çevrelerin bazılarının halen oluşum düzeyinde bulunması nedeniyle, bu çevrelerin genel özelliklerini yansıtan siteler belirlenmiş ve bunlar içerisinde rastlantısal olarak kimi siteler seçilmiştir. Veriler, 2002 yılının Haziran, Temmuz ayları arasında deneklerin evlerine gidilerek yüz yüze görüşme yoluyla toplanmıştır. Binevler’de 63 (erkek:47, kadın:16), Etikent’te 61 (erkek: 36, kadın:25), Serinkent’te 62 (erkek:41, kadın:21), Doğukent’te 71 (erkek:55,

kadın:16) olmak üzere toplam 257 yetişkin örnekle (kaynak kişiyle) görüşme yapılmıştır.

IV. Hipotezler

Alan araştırmasına dayalı çalışma, “konut alanları arasında fiziksel ve toplumsal farklılaşma olduğu” varsayımından hareketle, “konut sakinleri arasında algı farklılaşması da olacağı; üst sosyo-ekonomik durum (SED) alanlarında daha olumlu, alt SED konut alanlarında daha olumsuz çevre algısına rastlanacağı” hipotezi üzerine kuruludur.

Konut çevresi faktörü ile konut sakinlerinin fiziksel algılarını yansıtan altyapı (H₁), ulaşım (H₂), çevre temizliği (H₃), yeşil alan (H₄) doğal, sosyal ve kültürel değerleri koruma (H₅) algıları arasında ilişki vardır.

Yine konut çevresi faktörü ile konut sakinlerinin toplumsal algılarını yansıtan hak arama (H₆), saygı gösterme (H₇), yardımseverlik (H₈), komşularla görüşme sıklığı (H₉), kırsal kesime ait özellik barındıran aile varlığı (H₁₀) algıları arasında ilişki vardır. Hipotezlerin sınanması, anketten elde edilen verilerin değerlendirildiği aşağıdaki bölümlerde gerçekleştirilmektedir.

V. Bulgular

A. Konut Çevrelerinin Sosyo-ekonomik Durumu

Araştırmanın yapıldığı konut çevresi sakinlerinin fiziksel ve toplumsal çevre algılarının değerlendirilmesine geçmeden önce, konut çevrelerinin en temel özelliklerini oluşturan, sosyo-ekonomik durumlarını incelemek yerinde olacaktır. Çünkü, konut çevreleri sosyo-ekonomik duruma göre sıralandırılmış ve sakinlerin çevresel algıları öncelikle bu sıraya göre değerlendirilmiştir. Sosyo-ekonomik durum (SED), bu çalışmada hane halkının düzeyini gösteren bir değişken olarak, görüşme yapılan kişinin eğitim, iş durumu, hane halkı geliri, konut sahipliği ve özel oto sahipliği toplamını yansıtmaktadır. Bu amaçla, önce bütün sosyo-ekonomik değişkenler ölçülebilir hale getirilerek, bir sosyo-ekonomik durum sıralaması gerçekleştirilmiştir. Anket yapılan alanlardan toplanan verilere göre Binevler üst, Doğukent orta, Serinkent ve Etikent alt SED kümelerine girmektedir. Bu konular ve kümelendirmeyi, yalnızca Kahramanmaraş kenti ve araştırmanın gerçekleştirildiği örneklem boyutunda düşünmek uygun olacaktır.

B. Fiziksel ve Toplumsal Çevre Algısı

Sakinlerin içinde yaşadıkları fiziksel ve toplumsal çevrelerini nasıl değerlendirdikleri konusunda, 5’i fiziksel çevreye (altyapı, ulaşım, çevre temizliği, yeşil alan, doğal, sosyal ve kültürel değerleri koruma), 5’i toplumsal çevreye (hak arama, çevreyi koruma, saygı gösterme, yardımseverlik, kırsal kesime ait özellik barındıran aile varlığı) ilişkin olmak üzere toplam 10 değişkenden oluşan özellikler olumsuzdan olumluya doğru bir ölçek içinde sıralandırılmıştır. Bu sorular, fiziksel ve toplumsal gerçekliğe yönelik sorular olsa da sonuçta sakinlerin gündelik yaşamdaki değerlendirmelerini, öznel algılarını yansıtmaktadır. Doğal olarak, bu algıda sakinlerin kendi çevresini diğer çevrelerle

karşılaştırmasının etkisinin olduğu yadsınamaz. Konut sakinlerinin fiziksel ve toplumsal algılarının oluşumu sürecine etki eden temel bir olgu da konut politikaları konusundaki aktörler ve rollerdir. Şöyle ki, konut alanlarının planlanması, kurulması ve kamusal hizmetlerin sunulmasına en çok etki eden, konut politikalarını özelde ise konut alanlarını üreten aktörlerdir (TMMOB, 2001: 100-104). Burada ayrıca “algı” konusunda bir saptama yapmak gerekir. Araştırmamızda, farklı konut çevrelerine ilişkin örneklemeler olduğu için, fiziksel ve toplumsal özelliklere ilişkin algılar doğal olarak söz konusu konut çevrelerinin farklı özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Bu bölümde aradığımız, insanların fiziksel ve toplumsal özelliklere ilişkin bilinçlerini ve duyarlılıklarını değil, yalnızca kendi konut çevresinin etkisinde, belli konulara karşı algılarını yansıtmaktır.

C. Fiziksel Çevre

Pozitif fiziksel özellikler olan, konutun fiziksel konforu, kalitesi, planı ve hacmi, konut sakinlerinin daha yüksek fiziksel çevre tatmininde önemli faktörlerdir. Bir konut alanında fiziksel çevrenin kalitesi, burada yaşayan insanların sosyo-ekonomik durumlarını da yansıtır (Türkoğlu, 1997: 65-67). Araştırmamızda, konut çevrelerinin, çevre kalitesinin temel göstergeleri sayılan, ulaşım, altyapı, gürültü, çevre kirliliği ve yeşil alan bakımından nasıl görüldüğü konut sakinlerine sorulmuştur. Anketimize verilen yanıtlar, konut çevresinin faktörünün, fiziksel çevre algıları üzerinde etkisi olduğunu göstermiştir. Konut sakinlerine bazı fiziksel sorun alanlarını, önem derecesine göre sıralamaları istenmiştir. Konut sakinlerinin altyapı, ulaşım, çevre temizliği, yeşil alan, alışveriş mekanlarının yetersizliği, sağlık kuruluşlarının yetersizliği, eğitim kurumu yetersizliği ve otopark yetersizliği ile ilgili sorun alanlarını önem derecesine göre sıralamalarından çıkan sonuçlar değerlendirilmiş ve tablolştırılmıştır.

1. Altyapı: Altyapı hizmetleri, yerel yönetimlerin konut alanlarına sağladığı kolektif tüketim olanaklarının başında gelir. Konut alanının kanalizasyon sistemi, yol, kaldırım, su, elektrik, vb. gibi hizmetler, genel olarak altyapı olanakları içinde sayılabilir. Kentlerin giderek büyüdüğü ve yeni gecekonduların kurulduğu çeperlerde, altyapı açısından yetersizlikler olduğu gibi, eski konut alanlarının da altyapısının giderek yıpranması söz konusudur (Demir, 1998: 116-118). Sonuçta, kent içindeki konut alanları arasındaki altyapı yatırımları bakımından farklılıklar ve eşitsizlikler gözlenebilir. Konut sakinlerinin altyapı algısı ile ilgili tablo 1'e ilişkin Ki-Kare (Bkz: Ergün:1995) sonucu 0.000 çıkmıştır. Bu sonuç 0.050 önem derecesinden küçük olduğundan “Konut çevresi faktörü ile altyapı algısı arasında ilişki vardır” hipotezi kabul edilmektedir. Bu bağlamda altyapı açısından alt SED konut çevreleri olumsuz yönde algıya, orta SED konut çevreleri görece daha olumlu bir algıya, üst SED konut alanları ise olumlu bir algıya sahiptir. Tablo 1'den de görüldüğü gibi alt SED'den üst SED'e gidildikçe çevre algısı daha olumlu olmaktadır.

Binevler konut alanı, üst SED konut alanı iken, altyapı sorununun, konut sakinlerince orta derecede önemli bir sorun alanı (%26,9) olarak algılandığı görülmektedir. Binevler'in konut alanının araştırmamızın kapsamındaki alanlar içerisinde en eski konut alanı olması nedeniyle altyapı sorununun bulunmaması gerekirken, bu alanın gerek belediye, gerekse site yönetimi tarafından sürekli ve yeterli hizmet alamamış olmasının, konut sakinlerinin bu algısında, etkili olduğu ileri sürülebilir. Alt SED konut alanları olarak belirlenen Etiket ve Serinkent konut alanlarında ise altyapı konusu (%41-%54) üst derecede sorun alanı olarak algılanmaktadır. Konut alanı olarak orta SED olarak nitelenen Doğukent'in son birkaç yıl içinde yapılması, bu konut alanına konutlar başlamadan gerekli alt yapının götürülmüş olması ve yerel yönetimin açık desteği ile kuruluşunu gerçekleştiren bir konut alanı olması nedenleriyle, bu alanda altyapı sorunu alt derecede önemli bir sorun alanı (%7) olarak algılanmaktadır. Bu durum tablo 1'de görülmektedir.

Tablo-1: Kahramanmaraş Konut Sakinlerinin Fiziksel Çevre (Altyapı Sorunu) Algılamaları

ALTYAPI		BİNEVLER		DOĞUKENT		ETİKENT		SERİNKENT	
		Frekans	Yüzdellik	Frekans	Yüzdellik	Frekans	Yüzdellik	Frekans	Yüzdellik
Geçerli	Cevapsız	18	29	13	18	5	8,2	10	16
	Birinci derecede	12	19	2	2,8	21	34	32	51
	İkinci derecede	5	7,9	3	4,2	4	6,6	2	3,2
	Üçüncü derecede	8	13	6	8,5	8	13	6	9,5
	Dördüncü derecede	6	9,5	5	7	6	9,8	3	4,8
	Beşinci derecede	3	4,8	8	11	3	4,9	3	4,8
	Altıncı derecede	4	6,3	11	16	5	8,2	2	3,2
	Yedinci derecede	7	11	23	32	9	15	4	6,3
	Toplam	63	100	71	100	61	100	63	100

2. Ulaşım: Ulaşım, insanların işyerlerine ve kent merkezine rahat ve hızlı gitmelerini sağlayabilen bir sistemdir. Toplu taşımacılığa yeterli ağırlık verilemeyen ülkemizde, ulaşım yönünden kentlerde büyük sıkıntılar bulunmaktadır. İlde ulaşım algısında en olumlu algıya (%8) Binevler sahipken, Etiket ve Serinkent konut alanları en olumsuz yönde algıya (%44,2-%41,3) sahiptir. Doğukent konut alanı da Etiket ve Serinkent konut alanlarının olumsuz algısına yaklaşan düzeyde (orta derecede) olumsuz bir algıya (%39,4) sahiptir. Bu durumun Doğukent konut alanının henüz kuruluş aşamasında olması nedeniyle ulaşımın sistemleşmemesinden kaynaklandığı ileri sürülebilir. Tablo 2'de görülen veriler Ki-Kare testine tabi tutulmuş, test sonucu 0.000 bulunmuştur. Bu sonuç 0.050 önem derecesinden küçük olduğundan "Konut çevresi faktörü ile ulaşım algısı arasında ilişki vardır" hipotezi kabul edilmektedir.

Tablo-2: Kahramanmaraş Konut Sakinlerinin Fiziksel Çevre (Ulaşım Sorunu) Algılamaları

ULAŞIM	BİNEVLER		DOĞUKENT		ETİKENT		SERİNKENT		
	Frekans	Yüzdellik	Frekans	Yüzdellik	Frekans	Yüzdellik	Frekans	Yüzdellik	
Geçerli	Cevapsız	19	30	6	8,5	5	8,2	11	18
	Birinci derecede	3	4,8	28	39	21	34	7	11
	İkinci derecede	2	3,2	10	14	6	9,8	4	6,3
	Üçüncü derecede	6	9,5	6	8,5	8	13	4	6,3
	Dördüncü derecede	4	6,3	10	14	4	6,6	4	6,3
	Beşinci derecede	11	18	4	5,6	4	6,6	7	11
	Altıncı derecede	6	9,5	5	7	7	12	10	16
	Yedinci derecede	12	19	2	2,8	6	9,8	15	24
	Toplam	63	100	71	100	61	100	63	100

3. Çevre Temizliği: Konut çevrelerinin temiz bir ortama sahip olması, bu çevrenin yaşanabilirliğinin ve sakinlerin konut alanı ile özdeşim kurmasının en önemli göstergesidir. Çevre temizliğinde yerel yönetimlerin önemli görevleri bulunmakla birlikte, sakinlerin SED'inin konut çevresinin kalitesini etkilemesi nedeniyle, SED'i yüksek konut çevrelerinde çevre temizliğine daha çok dikkat edilmesi beklenir.

Tablo 3'e ilişkin Ki-Kare sonucu 0.008 çıkmıştır. Bu sonuç 0.050 önem derecesinden küçük olduğundan ($P < 0.05$) "Konut çevresi faktörü ile çevre temizliği algısı arasında ilişki vardır" hipotezi kabul edilmektedir. Üst SED'den alt SED konut çevrelerine doğru gidildikçe konut çevresinin temiz olduğu konusunda olumlu algı ortaya çıkmaktadır. Alt SED bölgesi Etiket ve Serinkent sakinlerinin çevre temizliğine ilişkin algıları olumsuz (%34,5-%23,8) yöndedir. Orta SED konut alanı olan Doğukent'te (%22,5) yerel yönetimin açık desteği ve apartman/site yöneticiliği olgusunun sistemliliği nedeniyle Binevler'e (%15,8) yaklaşan bir olumlu algı söz konusudur. Bu durum tablo 3'de görülmektedir.

Tablo-3: Kahramanmaraş Konut Sakinlerinin Fiziksel Çevre (Çevre Temizliği Sorunu)Algılamaları

ÇEVRE TEMİZLİĞİ	BİNEVLER		DOĞUKENT		ETİKENT		SERİNKENT		
	Frekns	Yüzdclk	Frekns	Yüzdclik	Frekns	Yüzdclik	Frekns	Yüzdclik	
Geçerli	Cevapsız	15	24	8	11	6	9,8	11	18
	Birinci derecede	9	14	21	30	11	18	9	14
	İkinci derecede	23	37	17	24	19	31	27	43
	Üçüncü derecede	6	9,5	9	13	4	6,6	5	7,9
	Dördüncü derecede	6	9,5	12	17	7	12	3	4,8
	Beşinci derecede	4	6,3	4	5,6	14	23	7	11
	Toplam	63	100	71	100	61	100	63	100

4. Yeşil Alan: Konut çevresinin sahip olduğu yeşil alan hem çevre kalitesi, hem de insanların boş zamanlarını değerlendirmede bir mekan olması açısından önemlidir. Boş zamanları değerlendirmek için yapılan yatırımların nispi düzeyde de olsa konut sakinlerinin memnuniyetini artırdığı bilinir (Parkes vd., 2002 : 5). Tablo 4’e ilişkin Ki-Kare sonucu 0.000 çıkmıştır. Bu sonuç 0.050 önem derecesinden küçük olduğundan “Konut çevresi faktörü ile yeşil alan algısı arasında ilişki vardır” hipotezi kabul edilmektedir. Farklı SED’lere ait konut alanlarında yeşil alan algı farklılaşması görülmektedir. Binevler konut alanında yeşil alan algısı (%25.4) orta düzeydedir. Binevler konut alanının, araştırmamız içindeki en eski konut alanı olması, site ve apartman yöneticiliğinin fonksiyonlarını yitirmesi ve yerel yönetimin azalan ilgisi nedeniyle orta düzeyde bir yeşil alan algısına sahip olduğu düşünülmektedir. Orta SED konut alanı olan Doğukent’te ise yeşil alan algısı en üst olumlu (%11,3) düzeydedir. Doğukent konut alanına yerel yönetimin açık desteği, site yönetiminin kurumsallaşmaya başlaması ve düzenli kent alanı ortaya çıkarma güdüsünün bu olumlu algıda etkili olduğu ileri sürülebilir. Etiket ve Serinkent konut alanları ise alt SED konut alanı olmalarına uygun olarak yeşil alan konusunda olumsuz (%44,3-%34,9) bir algıya sahiptir. Bu durum aşağıdaki tablo 4’de görülmektedir.

Tablo-4: Kahramanmaraş Konut Sakinlerinin Fiziksel Çevre (Yeşil Alan Sorunu) Algılamaları

		BİNEVLER		DOĞUKENT		ETİKENT		SERİNKENT	
YEŞİL ALAN		Frekans	Yüzdeler	Frekans	Yüzdeler	Frekans	Yüzdeler	Frekans	Yüzdeler
Geçerli	Cevapsız	13	21	10	14	6	9,8	12	19
	Birinci derecede	5	7,9	26	37	10	16	7	11
	İkinci derecede	8	13	13	18	2	3,3	6	9,5
	Üçüncü derecede	21	33	14	20	16	26	15	24
	Dördüncü derecede	9	14	2	2,8	7	12	14	22
	Beşinci derecede	7	11	6	8,5	20	33	8	13
	Toplam	63	100	71	100	61	100	63	100

5. Doğal, Sosyal ve Kültürel Değerleri Koruma: Araştırmamızda konut sakinlerinin fiziksel ve toplumsal algılarını bir bütün olarak ortaya çıkarabilmek için “Konutunuz; doğal, sosyal ve kültürel değerleri’ koruyacak özelliklere sahip midir?” sorusuna yer verilmiştir. Alan araştırmamız sonucunda Etiket ve Serinkent konut alanlarında doğal, sosyal ve kültürel değerleri koruma konusunda olumsuz (%68,9-%74,6) algıya rastlanmıştır. Bu konuda Binevler konut sakinlerinin algısı orta düzeyde (%52,4) iken, Doğukent sakinlerinin algı düzeyi üst (olumlu) (%23,9) düzeydedir. Bu durum aşağıdaki tablo 5’de görülmektedir. Tablo 5’de görülen, Doğukent konut sakinlerinin yeşil alan konusunda algılarını etkileyen konut alanına yerel yönetimin açık desteği, site yönetiminin kurumsallaşmaya başlaması ve düzenli kent alanı ortaya çıkarma güdüsünün bu olumlu algıda da etkili olduğu ileri sürülebilir. Binevler konut alanının araştırmamızın kapsamındaki alanlar içerisinde en eski konut alanı olması nedeniyle gerek belediye, gerekse site yönetimi tarafından sürekli ve yeterli hizmet alamamış olmasının, konut sakinlerinin bu algısında etkili olduğu düşünülmektedir. Konut çevresi faktörü ile doğal, sosyal ve kültürel değerleri koruma algısı arasındaki ilişki Ki-Kare testi ile ölçülmüş, test sonucu 0.000 olarak bulunmuştur. Bu sonuç 0.050 önem derecesinden küçük olduğundan “Konut çevresi faktörü ile doğal, sosyal ve kültürel değerleri koruma algısı arasında ilişki vardır hipotezi kabul edilmektedir.

Tablo-5: K.Maraş Konut Sakinlerinin Fiziksel Çevre (Doğal, Sosyal ve Kültürel Değerleri Koruma Sorunu) Algılamaları

		BİNEVLER		DOĞUKENT		ETİKENT		SERİNKENT	
Doğal Sos. Kült. Değ. Koruma		Frekans	Yüzdeler	Frekans	Yüzdeler	Frekans	Yüzdeler	Frekans	Yüzdeler
Geçerli	Cevapsız	-	-	4	5,6	5	8,2	1	1,6
	Evet	30	48	50	70	14	23	14	22
	Hayır	33	52	17	24	42	69	47	75
	Toplam	63	100	71	100	61	100	63	100

D. Toplumsal Çevre: Yukarıda çalışmamızın iki ana ekseninden biri olan fiziksel çevre algısını ölçmek için geliştirilen alt algı alanları üzerinde durulmuştur. Konut çevresi, sakinlerinin yalnızca fiziksel özellikleriyle değil, aynı zamanda toplumsal özellikleriyle de algıladıkları ve tanımladıkları yerlerdir. Konut çevreleri sakinlerinin kendi toplumsal çevrelerinin belli özelliklerini nasıl algıladıkları ve bu algılamamın bütün konut çevreleri arasında farklılaşma oluşturup oluşturmadığı sorusuna bu kısımda yanıt aranmaya çalışılmıştır. Çalışmanın içine aldığı tüm konut alanlarına ait veriler değerlendirilerek tablolar halinde sunulmaktadır.

1. Hak Arama: Aynı konut alanını paylaşan konut sakinlerinin, konut alanlarına ait sorunların çözümünde ve konut alanları ile ilgili konularda hak ihlallerinde, örgütlü veya örgütsüz birlikte hareket ederek, hak arama mücadelesi vermeleri büyük önem taşımaktadır. Tablo 6'ya ilişkin Ki-Kare sonucu 0.221 çıkmıştır. Bu sonuç 0.050 önem derecesinden büyük olduğundan “Konut çevresi faktörü ile hak arama algısı arasında ilişkisi vardır” hipotezi reddedilmektedir. Dolayısıyla konut çevresi faktörünün hak arama algısı üzerinde etkisinin olmadığı ortaya çıkmıştır. Ancak bu sonuçta konut sakinlerinin algı yüzdelerinin birbirine çok yakın olmasının etkili olduğu ileri sürülebilir. Binevler sakinleri, sorunlar karşısında hak arama yönünden en yüksek olumlu (%36,5) algıyı dile getirirken, Etikent, Serinkent sakinleri ise en düşük olumsuz algı düzeyini (%21,3-%22,6) temsil etmektedir. Doğukent sakinleri ise alt düzeye yakın, orta derecede bir algıya (%25,4) sahiptir. Konut sakinlerine, “Oturduğunuz sitede karşılaşılan sorunların aşılmasında, ortak hareket edebilme davranış kalıbının geliştiğini düşünüyor musunuz?” sorusu yöneltilmiş, yanıtlar tablo 6'da verilmiştir.

Tablo-6: Kahramanmaraş Konut Sakinlerinin Toplumsal Çevre (Hak Arama) Algılamaları

		BİNEVLER		DOĞUKENT		ETİKENT		SERİNKENT	
HAK ARAMA		Frekans	Yüzdellik	Frekans	Yüzdellik	Frekans	Yüzdellik	Frekans	Yüzdellik
Geçerli	Cevapsız	2	3,2	2	2,8	6	9,8	5	7,9
	Evet	23	37	18	25	23	38	14	22
	Hayır	36	57	51	72	31	51	42	67
	Diğer	1	1,6	-	-	-	-	1	1,6
	Toplam	63	100	71	100	61	100	63	100

2. Saygı Gösterme: Saygı gösterme algısı, bu çalışmada sakinlerin konut çevresi içindeki etkileşimleri sürecinde birbirine karşı davranışlarının “kaba-kibar” eksenlerine doğru ne yönde olduğuna işaret etmektedir. Tablo 7'e ilişkin Ki-Kare sonucu 0.540 çıkmıştır. Bu sonuç 0.050 önem derecesinden büyük olduğundan “Konut çevresi faktörü ile saygı gösterme algısı arasında ilişki vardır” hipotezi reddedilmektedir. Ancak hipotezin reddedilmesi yine konut sakinlerinin algı yüzdelerinin birbirine çok yakın olmasından kaynaklanmaktadır. Saygı gösterme algısı SED'e bağlı olarak konut çevreleri

arasında anlamlı farklılık göstermektedir. Binevler sakinlerinin saygı gösterme algıları yüksek düzeyde (%69,8) Doğukent sakinlerinin orta düzeyde, Etikent ve Serinkent (%21,3-%29) sakinlerinin alt düzeydedir. Orta SED düzeyini temsil eden Doğukent konut alanı sakinlerinin genelde yüksek öğrenim görmüş memur, bürokrat olması Doğukent saygı gösterme algısını (%59) Binevler'e yaklaştırmaktadır. Doğukent sakinlerinin eğitim durumu ile saygı gösterme algısı arasındaki ilişki çapraz karşılaştırmaya tabi tutulmuştur. Bu durum aşağıda tablo 7'de görülmektedir.

Tablo-7: Kahramanmaraş Konut Sakinlerinin Toplumsal Çevre (Saygı Gösterme) Algılamaları

		BİNEVLER		DOĞUKENT		ETİKENT		SERİNKENT	
SAYGI GÖSTERME		Frekans	Yüzdellik	Frekans	Yüzdellik	Frekans	Yüzdellik	Frekans	Yüzdellik
Geçerli	Cevapsız	1	1,6	1	1,4	1	1,6		
	Alt düzeyde	9	14	9	13	13	21	18	29
	Orta düzeyde	44	70	49	69	38	62	36	57
	Yüksek düzeyde	9	14	12	17	9	15	8	13
	Toplam	63	100	71	100	61	100	63	100

3. Yardımseverlik: Tablo 8'e ilişkin Ki-Kare sonucu 0.015 çıkmıştır. Bu sonuç 0.050 önem derecesinden küçük olduğundan "Konut çevresi faktörü ile yardımseverlik algısı arasında ilişki vardır" hipotezi kabul edilmektedir. Binevler konut alanı algısı orta düzeyde (%52,4), Doğukent konut alanı algısı üst düzeyde (%70), Etikent ve Serinkent (%45,3-%39,7) konut alanları algısı alt düzeydedir. Doğukent konut alanı sakinlerinin görece yüksek eğitilmiş ve memur olmaları ve Doğukent'in yeni kurulan bir yerleşim alanı olması, sorunlar ve taahhütlerin izlenmesi açısından sosyal ilişkinin güçlü olmasını sağlamıştır. Bu durum aşağıdaki tablo 8'de görülmektedir.

Tablo-8: Kahramanmaraş Konut Sakinlerinin Toplumsal Çevre (Yardımseverlik) Algılamaları

		BİNEVLER		DOĞUKENT		ETİKENT		SERİNKENT	
YARDIM SEVERLİK		Frekans	Yüzdellik	Frekans	Yüzdellik	Frekans	Yüzdellik	Frekans	Yüzdellik
Geçerli	Cevapsız	2	3,2	1	1,4	1	1,6	1	1,6
	Evet	33	52	50	70	36	59	25	40
	Hayır	21	33	16	23	22	36	34	54
	Diğer	7	11	4	5,6	2	3,3	2	3,2
	Toplam	63	100	71	100	61	100	63	100

4. Komşularla Görüşme Sıklığı: Araştırmamıza dahil olan konut alanlarındaki toplumsal algıyı ölçmek için araştırmamızda yer alan sorulardan biri de komşularla görüşme sıklığıdır. Semt içinde veya dışında yaşayan farklı SED gruplarının apartmanlarında veya ev çevrelerinde kendilerine en yakın veya en uzak hissettikleri aile/kişilerle genellikle ne kadar sıklıkla görüştikleri soruldu. Elde edilen verilerin değerlendirilmesi sonucunda tablo 9'e ilişkin Ki-Kare testi

0.024 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuç 0.050 önem derecesinden küçük olduğundan “Konut çevresi faktörü ile komşularla görüşme sıklığı algısı arasında ilişki vardır” hipotezi kabul edilmektedir. SED ile sakinlerin komşularla görüşme sıklığı arasında ters yönde bir ilişki vardır. Etikent ve Serinkent’te (%52,5-65,1) görüşme sıklığı üst düzeyde iken Doğukent’te (%31) orta düzeydedir. Üst SED konut alanı olan Binevler’de (%19,1) ise komşularla görüşme sıklığı alt düzeydedir. Bu durum aşağıda tablo 9’da görülmektedir.

Tablo-9: Kahramanmaraş Konut Sakinlerinin Toplumsal Çevre (Komşularla Görüşme Sıklığı) Algılamaları

		BİNEVLER		DOĞUKENT		ETİKENT		SERİNKENT	
KOMŞULARLA GÖRÜŞME SIKLIĞI		Frekans	Yüzdeler	Frekans	Yüzdeler	Frekans	Yüzdeler	Frekans	Yüzdeler
Geçerli	Cevapsız	3	4,8	-	-	2	3,3	5	7,9
	Arasıra	44	70	47	66	32	53	41	65
	Sık	12	19	22	31	18	30	9	14
	Çok sık	3	4,8	-	-	9	15	6	9,5
	Diğer	-	-	1	1,4	-	-	1	1,6
	Boş	1	1,6	1	1,4	-	-	-	-
	Toplam	63	100	71	100	61	100	63	100

5. Kırsal Kesime Ait Özellik Barındıran Aile Varlığı:

Kahramanmaraş’ın Türkiye’nin diğer metropol alanlarından farklı olarak yeni sanayileşmeye dolayısıyla göç almaya başlaması ve göç edenlerin kendi yerleşik değer-norm sistemlerini, tutum ve alışkanlıklarını beraberinde götürmeleri (Bal, 1999:64) konut sakinlerinin toplumsal algılarının anlaşılmasında araştırmamızda “kırsal kesime ait özellik barındıran aile varlığı” ile ilgili soruya yer vermemizi gerektirmiştir. Tablo 10’a ilişkin Ki-Kare testi 0.035 çıkmıştır. Bu sonuç 0.050 önem derecesinden küçük olduğundan “Konut çevresi faktörü ile kırsal özellikli aile varlığı algısı arasında ilişkisi vardır” hipotezi kabul edilmektedir. Binevler konut sakinlerinin algısı (%71) üst düzeydedir. Ancak Doğukent konut sakinlerinin Binevler’e yaklaşan orta düzeyde olumsuz algısının (%62) nedeni yerleşim alanının tamamlanmasının sürmesi ve yeni bir yerleşim alanı olması nedeniyle olduğu düşünülmektedir. Etikent ve Serinkent konut sakinlerinin konut algısı ise tamamen olumsuz (%34,4-23,8) düzeydedir. Bu durum aşağıda tablo 10’da görülmektedir.

Tablo-10: K.Maraş Konut Sakinlerinin Toplumsal Çevre (Kırsal Kesime Ait Özellik Barındıran Aile Varlığı) Algılamaları

		BİNEVLER		DOĞUKENT		ETİKENT		SERİNKENT	
KIRSAL ÖZELLİKLİ AİLE VARLIĞI		Frekans	Yüzdeler	Frekans	Yüzdeler	Frekans	Yüzdeler	Frekans	Yüzdeler
Geçerli	Cevapsız	8	13	6	9	5	8,2	3	4,8
	Evet	45	71	44	62	35	57	44	70
	Hayır	8	13	20	28	21	34	15	24
	Diğer	2	3	1	1	-	-	-	-
	Toplam	63	100	71	100	61	100	63	100

Sonuç

Konut çevrelerinin sosyo-ekonomik düzey (SED) özellikleri açısından kendi içlerinde benzeşim gösterdikleri bulgulanmıştır. Bu benzeşim, onları diğer konut çevrelerinden farklı kılmaktadır. Konut çevreleri arasındaki fiziksel ve toplumsal çevre farklılıkları, bu çevrelerde yaşayan sakinlerin algılarına da yansımaktadır. Ancak bu algılamayı kesin çizgilerle birbirinden ayırmak doğru olmayacaktır. SED'e göre her bir konut çevresinin kendi ayırt edici özelliği olmakla birlikte, bu özellikler bir üst ya da alt SED kümesiyle geçişkenlik göstermektedir. Fiziksel çevre standardını yansıtan altyapı; ulaşım; çevre temizliği; yeşil alan; doğal, sosyal ve kültürel değerleri koruma bakımından konut çevreleri sakinlerinin algıları farklılık göstermektedir. Konut sakinlerinin fiziksel algısı ile ilgili hipotezlerimiz kabul edilmektedir. Genel olarak bakıldığında "fiziksel çevre" algısının SED'le anlamlı ilişkisi olmakla birlikte, konut çevrelerinin kendi özel konumlarıyla ilişkili olduğu görülür.

Konut çevrelerinin standardı yanında, kent içine uzaklık, yerleşim alanının kuruluş tarihi, yerel yönetimlerin desteği gibi özellikler, algıyı olumlu ya da olumsuz etkileyebilmektedir. Konut sakinlerinin algısını hipotezimizde belirttiğimiz SED dışında, eğitim durumu, mesleki özellik gibi diğer değişkenlerin de düşük yoğunlukta etkilediği görülmüştür. SED dışındaki diğer konut sakini özelliklerinin fiziksel-toplumsal çevre algısı etkisi çapraz karşılaştırma ile sınırlanmıştır. Hipotezimizde ortaya koyduğumuz gibi orta SED düzeyindeki Doğukent'in fiziksel algısı, bazen orta düzeyde değil yüksek düzeyde olumlu algıyı işaret etmiştir. Binevler konut sakinlerinin algısı hipotezimizdeki gibi bazen üst olumlu düzeyde değil görece orta düzeyde görülmüştür. Bu sonuçta yukarıda sayılan değişkenler etkili olmuştur.

"Toplumsal çevre" özelliklerine ilişkin algılar, sakinlerin buldukları konut çevresindeki kimi özelliklerine olumlu ya da olumsuz bakışlarını sergilemektedir. Sakinlerin algıları kimi özellikler açısından onların değerlendirmeleri yanında toplumsal çevreyle ne derece özdeşlik kurabildiklerini de göstermektedir. Konut sakinlerinin toplumsal algısı ile ilgili hak arama (H₆) ve saygı gösterme (H₇) algıları dışındaki diğer üç hipotezimiz desteklenmiştir. Hak arama ve saygı göstermeye ilişkin hipotezlerimizin ret edilmesinde algı yüzdelerinin birbirine çok yakın olması ve konut alanlarının kendine özgü özelliklerinin etkili olduğu ileri sürülebilir. Toplumsal çevre algılarında da (düşük yoğunlukta olmakla birlikte) SED'in etkisi gözlenmekte, üst SED konut çevrelerine doğru gidildikçe daha olumlu, alt SED'e doğru gidildikçe olumsuz algıya rastlanılmaktadır.

Burada şunu da belirtmek gerekir ki; araştırma verileri yalnızca bir ilde (K.Maraş) ve dört konut alanında (Binevler, Doğukent, Etikent ve Serinkent) elde edilmiştir. Dolayısıyla, sonuçları genelleştirilebilmek için araştırma verilerinin daha fazla sayıda konut alanından toplanarak, hipotezlerin yeniden test edilmesine ihtiyaç vardır. Ayrıca, bu çalışmada veri toplama, anket yönteminden yararlanılmıştır. Gelecekte yapılacak çalışmalarda anket yönteminin yanı sıra diğer yöntemler (görüşme, gözlem gibi) kullanılarak

araştırma sonuçlarının doğruluğu kontrol edilmeli ve diğer yöntemler aracılığıyla elde edilen verilerle sonuçlar daha ayrıntılı bir şekilde yorumlanmalıdır. Belirtilmesi gereken bir başka nokta; konut sakinlerinin “fiziksel algısı” / “fiziksel çevre algısı” ile sosyal-ekonomik durum (SED) arasında anlamlı ilişkiler bulunmuş olup bu sonuçlar literatüre katkı açısından önemli görülebilir. Bütün bu hususları belirttikten sonra, bu araştırmanın SED’in konut sakinlerinin fiziksel ve toplumsal çevre algılamaları ile ilgili araştırmalarda ele alınması gereken önemli bir değişken olduğunu ortaya koyması açısından büyük bir işlevi yerine getirdiğini söylemenin de sakıncası olmayacağı düşüncesindeyiz.

KAYNAKÇA

- Altaban, Özcan, (1996), *Toplu Konut Alanlarında Örgütlenme ve İşletme, Konut Araştırmaları Dizisi : 13*, TOKİ Yayınları, Ankara
- Avcioğlu B., (2002), “Türkiye’de Yaşam Kalitesi”, *Planlama Dergisi*, Ankara, Sayı 2002/1, s. 30-36
- Ayata S., Ayata A., (1996), *Konut Komşuluk ve Kent Kültürü*, Toplu Konut İdaresi Başkanlığı Yayınları, Ankara
- Bal H., (1999), *Kent Sosyolojisi*, Turhan Kitabevi, Ankara
- Basolo V., Strong D., (2002), “Understanding the Neighborhood: From Residents’ Perceptions and Need to Action”, *Housing Policy Debate*, Fannie Mae Foundation, Vol:13, Issue:1, s.82-102
- Hummon D.M., (1992), “Community Attachment: Local Sentiment and Sense of Place”. In: *Place Attachment*, Plenum, New York, s.253-278
- Demir E., (1996), “Banliyöleşme ve Kent İçi Göç: Ankara’nın İki Toplu Konut Banliyösünün Karşılaştırılması”. in: *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç*. DİE ve Sosyoloji Derneği, Ankara, s.163-177
- Demir E., (1998), *Kentsel Farklılaşma ve Kimlik: Ankara’da Konut Çevreleri Üzerine Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara
- Demir E., (1999), “Konut Sakinlerinin Fiziksel ve Toplumsal Çevre Algısı”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Sayı:8, Ankara, s.54-70
- Ergün M., (1995), *Bilgisayarla İstatistik Uygulamaları, SPSS For Windows*, Ocak Yayınları, Ankara
- DPT, (1996), *Konut, 7.BYKP Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, DPT Yayını, Ankara
- Galster, G.C., (1986), “What Is Neighbourhood: An Externality Space Approach”, *International Journal of Urban and Regional Research*, cilt: 10, s. 1-7
- Geray C.,(Tarih Yok), *Kentleşme ve Konut Politikaları Açısından Yeni Yerleşmeler*, Kent Koop. Yayınları, Ankara
- Gürbüz M., (2001), *Kahramanmaraş Merkez İlçenin Beşeri ve İktisadi Coğrafyası*, K.Maraş İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Kahramanmaraş
- Güvenç M. Ve Işık O., (1996), “İstanbul’u Okumak: Statü-Konut Mülkiyeti Farklılaşmasına İlişkin Bir Çözümleme Denemesi”, *Toplum ve Bilim*, Sayı: 71, s. 6-60.
- Helvacıoğlu, B., (2000), “Globalization in the Neighborhood”, *From the Nation-State to Balkent Center*, International Sociology . June 2000 . Vol 15(2): 326–342
- İmamoğlu O., İmamoğlu V., (1996), *İnsan, Evi ve Çevresi: Ankara’da Bir Toplu Konut Araştırması*, Toplu Konut İdaresi Başkanlığı Yayınları, Ankara
- Keleş R., (2002), *Kentleşme Politikası*, İmge Yayınları, 7. Baskı, Ankara
- _____ (1998), *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*, İmge Yayınları, 2. Baskı, Ankara
- Parkes, A. vd., (2002), The Determinants of Neighbourhood Dissatisfaction, January 2002, <http://www.bris.ac.uk/sps/cnrpapersword/cnr1sum.doc>, (25.02.2004)
- TMMOB, (2001) *Konut Politikaları: Aktörler, Roller ve Değişim Paneli*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve TMMOB Şehir Plancıları Odası, İstanbul
- Toprak, Z., (1988), *Kent Yönetimi ve Politikası*, ABAM Yayınları, İzmir

- Tuna N. vd., (1996), *Türkiye 'de Toplu Konut Uygulamalarının Kentsel Gelişmeye Etkileri*, Toplu Konut İdaresi Başkanlığı Yayınları, Ankara
- Türkoğlu H.D., (1997), "Residants' Satisfaction of Housing Environments: The Case of İstanbul, Türkiye", *Landscape and Urban Planning*, Sayı:39, s. 55-67